

Araştırma Makalesi / Research Article

Araştırma Üniversitelerinin Performansları: Bir Betimsel İçerik Analizi Çalışması¹

Performances of Research Universities: A Descriptive Content Analysis Study

Fatma Hümeysra YÜCEL ²

Geliş/Received:06/09/2024

Kabul/Accepted: 08/02/2025

Öz

Türkiye'deki yükseköğretim kurumları dinamik süreçlerden geçmekte, modern paradigmaları temeline alan dönüşümler yaşamakta, uluslararası ve ulusal sıralamalarda üniversitelerin performansları önem kazanmaktadır. Hazırlanan bu çalışma ile yükseköğretimde çeşitlilik özelliği gösteren 23 araştırma üniversitesinin performanslarının farklı göstergelere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma betimsel desene uygun olarak hazırlanmış, veri kaynağı olarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının "2023 Yılı Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu" kullanılmış, veriler doküman analizi ve betimsel içerik analizi tekniğiyle toplanarak çözümlenmiştir. Çalışmada 9 temel göstergeye yer verilmiş olup elde edilen bulgular incelendiğinde, endeksli dergi ve kitap yayınlarında "Koç Üniversitesi", en yüksek %10'luk atıf diliminde "Hacettepe Üniversitesi", başvuru patent, faydalı model veya tasarımlarda "Yıldız Teknik Üniversitesi", olumlu sonuçlanan patent başvurularında "İnsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi", desteklenen Ar-Ge projeleri ve endüstri ile ortak yürütülen projelerde "Hacettepe Üniversitesi", uluslararası sempozyum, kongre ve sanatsal sergilerde "Ankara Üniversitesi", Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumundan faydalanan araştırma burslarında "Yıldız Teknik Üniversitesi", Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde istihdam edilenlerden doktora programlarına kayıtlı öğrencilerle "İstanbul Teknik Üniversitesi" ilk sırada konumlanmaktadır. Bütün araştırma üniversitelerinin genellikle Türkiye yükseköğretim sistemine oldukça üst seviyelerde katkı sağladığı, araştırma üniversitelerinin performanslarının kendi aralarında ve diğer üniversitelere kıyasla oldukça yüksek olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla bu türdeki yükseköğretim yapılanmaları ürettikleri bilimsel faaliyetlerle diğer üniversiteler için öncü olmaktadır. Çalışmanın sonunda ise araştırma üniversitelerinin yaygınlaştırılmasına, akademik performansların yükseltilmesine ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik performans, yükseköğretim, sıralama sistemleri, araştırma üniversiteleri, üniversite

Abstract

Higher education institutions in Türkiye are going through dynamic processes, experiencing transformations based on modern paradigms, and the performances of universities are gaining importance in international and national rankings. This study aims to examine the performances of 23 research universities that show diversity in higher education according to different indicators. The research used a descriptive study design. The "2023 University Monitoring and Evaluation General Report" of the Council of Higher Education was used as the data source, and the data was collected and analyzed using document analysis and descriptive content analysis techniques. The study includes nine key indicators. The findings indicated that Koç University ranks first in

¹ Makale yazar tarafından 30/08/2023 tarihinde Cumhuriyet 9. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan "Araştırma Üniversitelerinin Performanslarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

² Dr. Öğretim Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kırşehir/ Türkiye. E-posta: fhuycel@ahievran.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5991-6502>

indexed journal and book publications, Hacettepe University leads in the top 10% citation percentile, Yıldız Technical University ranks first in patent, utility model, and design applications, and İhsan Doğramacı Bilkent University leads in approved patent applications. Additionally, Hacettepe University ranks first in supported R&D projects and industry-collaborated projects, Ankara University leads in international symposiums, congresses, and art exhibitions, Yıldız Technical University ranks first in research scholarships funded by the Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TÜBİTAK), and Istanbul Technical University leads in the number of students enrolled in doctoral programs among those employed in Technology Development Zones. It can be stated that all research universities generally make significant contributions to the Turkish higher education system, and their performance is relatively high both among themselves and compared to other universities. Therefore, such higher education institutions serve as pioneers for other universities through their scientific activities. At the end of the study, recommendations are provided regarding the expansion of research universities and the enhancement of academic performance.

Keywords: Academic performance, higher education, ranking systems, research universities, university

1. GİRİŞ

Küresel ölçekte üniversitelerde meydana gelen değişimler Türkiye’yi etkilemekte, üniversitelerin yapısal ve ereksel çeşitliliği günümüzde bir zorunluluk hâline gelmektedir. Benzer bir yaklaşım doğrultusunda uluslararası yükseköğretim yönelimlerine paralel olarak ülkemizde araştırma üniversiteleri adı altında bir grup üniversite bu farklılaşma ihtiyacına cevap olarak yeniden yapılandırılmıştır (YÖK, 2020a). Ardından üniversitelerin misyon ve vizyonları yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden belirlenerek şekillendirilmiştir (Tosun, 2021). Dolayısıyla akademisyenlerin performanslarının değerlendirilmesine yönelik çeşitli standartlar oluşturulmaya başlanmış, bu durum ise beraberinde üniversitelerin başarılarının ölçülmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Yükseköğretim sistemleri bir pazar piyasası şeklinde ele alındığında her geçen gün üniversitelere olan talep yükselmektedir. Dolayısıyla dünya genelinde üniversitelere olan rağbet artmakta, bu durumun ise yükseköğretimde meydana gelen küreselleşme hareketlerine, üniversitelerin piyasalaşması ile kiteselleşmesine yol açtığı ileri sürülmektedir (Shin & Harman, 2009). Üniversite sıralamaları toplumun farklı paydaşları tarafından sıklıkla takip edilmektedir. Özellikle politika yapıcılar, yükseköğretim kurumu yöneticileri, akademisyenler ve öğrenciler tarafından üniversiteler izlenmeye alınmaktadır (Johnes, 2018). Ayrıca bu izlemlere göre yükseköğretim kurumları finansal desteklerini artırmakta, başarılı akademisyenleri ve yetenekli öğrencileri bünyelerine katmaktadır (Dill & Soo, 2005).

1.1. Yükseköğretimde Neoliberalizm Politikaları

Yükseköğretimde neoliberalizmin etkisinin artmasıyla birlikte klasik liberal politikalardan uzaklaşmış, üniversitelerdeki öncelikler değişime uğramıştır. Pazar payı kaygısı gütmeye, ticari ilişkileri güçlendirme, ekonomik ihtiyaçlarla taleplere yönelme, ekonomik getirilerin ön plana çıkması, yatırımların en üst seviyelere çıkarılması, global bilgi ekonomilerinin güçlenmesi, rekabet avantajı kazanma güdüsü beraberinde üniversitelerdeki yapısal dönüşümleri kaçınılmaz hâle getirmiştir (Shore, 2008). Neoliberalizmin eğitim politikaları ise sermaye alanına göre konumlanarak eğitimin ticari hizmet ve bir yatırım amacı olarak görülmesine, bireylerin de “homo economicus” biçiminde nitelendirilen ekonomik olarak eğitilecek insan, yaşamsal amaçlarında ekonomik statüleriyle var olan iş gücü piyasasının bir aktörü olarak tanımlanmasına neden olmuştur (Lynch, 2006; Şentürk, 2010). Özellikle neoliberalizmin yaygınlaşması, serbest piyasa mekanizmasının etkileri, eğitim hizmetlerinin pazarlanabilir duruma gelmesi, uluslararası kalite standartları ve süreçlerinin geliştirilmesi, bilgi ve yönetim teknolojilerinin güçlendirilmesi, rekabete dayalı işletme yönetimleri ve

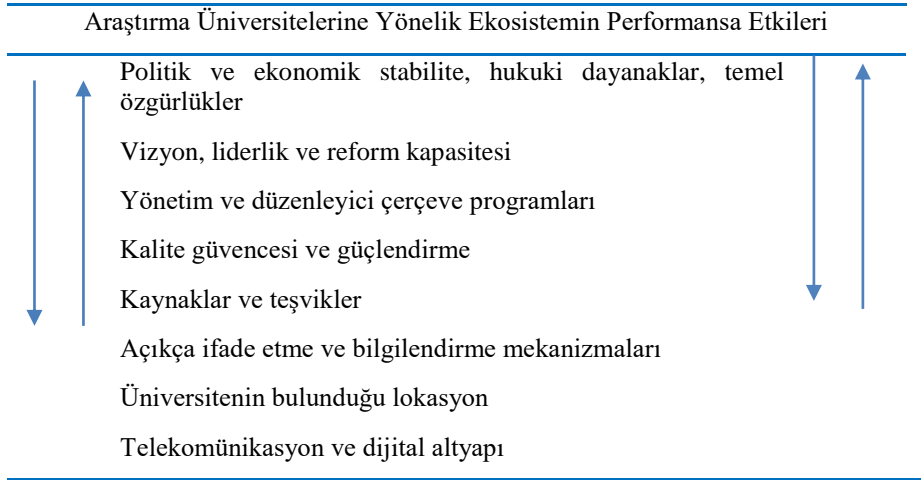
stratejilerinin uygulanması, verimlilik, etkililik, girişimciliğe yönelmeler üniversitelerin dönüşmesinde etkili olan faktörler olarak sıralanmaktadır (McBurnie, 2001).

Neoliberalizm politikalarında ölçme, değerlendirme, sıralama, rekabet mantığı vurgulanmaktadır (Gonzales & Núñez, 2014). Dolayısıyla bu yaklaşımda bilgi hammadde ve ekonomik güç göstergesi şeklinde görülmektedir. Bilginin üretilip geliştirildiği, tescillenerek pazarlandığı yerler olan üniversiteler uluslararası sıralamalara giren üniversitelerin sayısı ile ölçümlenmekte, ülkeler için önemli bir güç kaynağı olarak kabul edilmektedir (Karadağ & Belenkuyu, 2020). Bu bağlamda yükseköğretimdeki politika yapıcılar ise araştırma odaklı sıralamalara girebilmek, yükseköğretim sistemlerini kurgulamak, yeni politikalar üretmek için çalışmalar yürütmekte, öncelikli alanlar belirlemekte, akademisyenlere yönelik birtakım kriterler ortaya koymaktadır. Akademisyenler için özellikle bilimsel yayınlar üretmek, uluslararası iş birliklerine dayalı projeler yürütmek, patent sahibi olmak, atıf almak, doktora öğrencilerini mezun etmek şeklinde çeşitli kriterler ön plana çıkmaktadır (YÖK, 2020a).

1.2.Araştırma Üniversitelerinin Geliştirilme Süreçleri

Küresel ölçekte üniversitelerin yeri genellikle “öğretim” ve “araştırma” biçiminde iki önemli ölçüte bağlı olarak belirlenmektedir (Phlox, 2016). Yükseköğretim dünyasında üniversitelerin en önemli misyonlarının araştırma yapmak olduğu sıklıkla vurgulanmakta, bilgiyi üreterek ve yayarak bilime katkı sağlamak, yükseköğretim kurumlarının bilim ihraç eden kurumlar haline dönüştürülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Bakioğlu & Tatık, 2020; Konuk & Öztürk, 2010). Küresel bilgi toplumunun merkezî kurumlarından biri olan araştırma üniversiteleri dünya çapında sınırlı ve az sayıda bulunan, araştırma desteğinin yüksek olduğu, önemli bilimsel araştırmalara kılavuzluk yapan, bilim ve teknolojik odaklı seçkin üniversiteler olarak tanımlanmaktadır (Altbach & Salmi, 2012). Böylelikle farklılaşan üniversiteler belli lisans programları olan fakat yüksek lisans ve doktora düzeylerinde farklı malzemelere sahip, reel sektörle ilişkili şekilde özgün disiplin alanlarındaki programları içeren, çoklu disiplin alanlarında öncü bilimsel çalışmalar üreten yükseköğretim kurumlarıdır (Tosun, 2021). Devlet üniversiteleri ya da özel üniversiteler araştırma üniversitesi kapsamında yer alabilmektedir.

Araştırma üniversiteleri ilk kez araştırmanın önemli olduğunun farkına varılması ile birlikte ve “modern araştırma üniversiteleri” kavramı adı altında ortaya çıkmıştır (Salmi, 2009). Bu kavram Almanya’da 19. yüzyılda kullanılmış, İkinci Dünya Savaşından sonra özgün değerlere sahip olarak öne çıkmış, Amerika Birleşik Devletleri [ABD] başta olmak üzere kuzey Amerika’da büyük kitleleri etkileyecek şekilde ilerlemiştir (Rowley & Sherman, 2001). ABD’de ortaya çıkan ilk araştırma üniversitesi 1876’da kurulmuş olan Johns Hopkins Üniversitesi olarak alan yazınındaki yerini almıştır (Johns Hopkins University, 2018). 20. yüzyıldan sonra bu yapıdaki yükseköğretim kurumları üniversite-sanayi iş birliği içinde bilgi üreten, toplum faydasını önceleyen, topluma bilgi transferi sağlayan üniversiteler olarak hizmet üretmektedir (Meyerson, 1998). Araştırma üniversitelerine yönelik ekosistemlerin performans etkileri ise Şekil 1’de gösterilmektedir (Altbach & Salmi, 2012).

Şekil 1. Yükseköğretim kurumlarında performans

Araştırma üniversitesi modeli biçiminde yapılan ABD’deki üniversiteler anahtar bir değer şeklinde topluma hizmeti vurgulayan, akademisyenlik mesleğine yönelik örgütlenmenin hiyerarşik kürsü sistemine karşın daha disiplin temelli, demokratik olarak şekillenen, katılımcı yönetim anlayışını benimseyen, yönetsel ilkeleri barındıran bir yaklaşım izlemektedir (Altbach, 2011). Geliştirilen modelde merkezî yapılanma biçiminin ön plana çıkması, çoğulculuk, çeşitli fon kaynaklarının kullanılması, yüksek rekabetin ortaya çıkması, lisans ve lisans üstü eğitim ile araştırmanın aynı kişiler tarafından aynı yerde birlikte yürütülmesi, melez bir model yaklaşımı esas alınmaktadır (Erdoğan, 2018). Benzer doğrultudan hareketle üniversitelerde yüksek nitelikli araştırmacılara/öğrencilere sahip olunması, yüksek yayın performansının gerçekleştirilmesi, yüksek miktarlarda araştırma gelirinin sağlanması, lisans üstü programların oranının yükselmesi, akademik özgürlük ve araştırmayı kolaylaştıran yönetim yaklaşımları bulunmaktadır (Erdoğan, 2018). 21. yüzyıldan itibaren ise araştırma üniversitelerinin özellikleri ve kapsamı genişletilerek Emerging Global Model [EGM] olarak tanımlanan sekiz farklı parametre belirlenmiştir. Bu parametreler “(i) global misyon (ii) araştırma yoğunluğu (iii) profesörlerin yeni rolü (iv) fon çeşitliliği (v) uluslararası öğretim elemanı tedariki (vi) karmaşıklığın artması (vii) hükümet ve sanayi ile yeni ilişkiler (viii) benzer kurumlarla global iş birliği şeklinde sıralanmaktadır (Mohrman vd., 2008). Araştırma üniversitelerinin doğal olarak karmaşık, detaylı ve bütünsel bir yapıya sahip olduğu, kendi içinde zorluklar ile aynı zamanda çeşitli imkânlar barındırdığı ifade edilebilir.

1.3. Türkiye Yükseköğretiminde Araştırma Üniversiteleri

Yükseköğretimin uluslararası alanda olduğu gibi ulusal alanda da genişleyerek büyümesi üniversiteye olan taleplerin artmasına, bilimsel ve teknolojik girişimlerin çoğalmasına katkı sağlamakta, üniversitelerdeki yapısal değişimlerin önünü açmaktadır. Dolayısıyla “tematik odaklanma”, “akıllı uzmanlaşma”, “araştırma üniversiteleri”, “bölgesel kalkınma odaklı üniversiteler” şeklinde tek tip üniversite anlayışından uzaklaşarak üniversiteler farklılaştırılmaya başlanmaktadır (Yücel & Çalık, 2023). Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı [YÖK] tarafından 2014 yılından itibaren küresel eğilimler ve kalite standartlarına uygun olarak geliştirilen yenilikçi politikalar farklı üniversitelerde uygulanmaya

konulmuştur. YÖK ilk olarak 2016’da “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Üniversiteleri”, 2017’de ise “Araştırma Üniversiteleri” biçiminde üniversitelerde çeşitlilik sağlanmıştır (YÖK, 2020b).

YÖK tarafından araştırma üniversitelerinin oluşturulmasına yönelik çeşitli kriterler belirlenmiş, üç aşamalı değerlendirmeden sonra resmî olarak onaylanmış, araştırma üniversiteleri özgün yanlarıyla birlikte yükseköğretimdeki yerini almıştır. Üniversitelerin seçiminde etkili olan kriterler “üniversitenin misyonu, vizyonu ve hedefleri, araştırma yönetim politikası ve stratejileri, araştırma bütçesi, insan kaynakları ve araştırma altyapısı”, sayısal veriler olarak “bilimsel yayın sayısı, atıf sayısı, uluslararası iş birlikli yayın sayısı, proje fon tutarı, uluslararası iş birliği proje fon tutarı, patent belge sayısı, doktora mezun sayısı, 100/2000 doktora öğrencisi sayısı” biçimindeki ölçütlere dayanmaktadır (YÖK, 2020a). İkinci ve üçüncü aşamalar sonucunda özdeğerlendirme raporları oluşturulmuş, komisyonların çalışmalarıyla birlikte aday üniversiteler belirlenmiştir. Belirlenen ilk araştırma üniversiteleri: “Başlangıç yılı: 2017→1. Ankara Üniversitesi, 2. Boğaziçi Üniversitesi, 3. Erciyes Üniversitesi, 4. Gazi Üniversitesi, 5. Gebze Teknik Üniversitesi, 6. Hacettepe Üniversitesi, 7. İstanbul Üniversitesi, 8. İstanbul Teknik Üniversitesi, 9. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 10. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Başlangıç yılı: 2018→11. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa” olarak ilan edilmiştir (YÖK, 2020a). 2024’te araştırma üniversitelerinin sayısı 23 üniversiteye yükseltilmiştir (YÖK, 2022). Mevcut şekliyle aktif olarak eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini yürüten bu üniversiteler araştırma dokularını güçlendirmekte, bilimsel faaliyetleri ve çalışmalarını çok sayıda üniversiteye rehber olmakta, uluslararası ve ulusal alanlarda bilim arenasına hizmet sunmaya devam etmektedir.

Araştırma üretkenliği, kapasitesi, kalitesindeki artışlar üniversiteler için önemli parametreler olarak nitelendirilmekte, üniversiteler farklı bilimsel kurumlarla kuruluşlar tarafından izlenerek değerlendirilmektedir (Geschwind & Broström, 2015). Üniversite sıralama sistemleri (i) üniversite sıralaması oluşturmaya yönelik sebeplerin açıklanması (ii) uygun ölçeği seçerek performans göstergelerinin oluşturulması (iii) verilerin toplanması (iv) performans göstergelerinden bir skalaya dönüşümün sağlanması (v) toplam puanlama yapılmadan önce ölçüklerin standartlaştırılması (vi) toplam puanlama yapılmadan önce göstergelerin ağırlıklandırılması (vii) üniversiteyi belirten tek bir endeksin oluşturulması aşamalarından meydana gelmektedir (Longden, 2011). Genellikle bu metodolojiler ve farklı formülasyonlarla üniversite sıralamaları belirlenmektedir. Üniversite sıralamalarını düzenleyen bilimsel kuruluşlar uyarlanmış olup Şekil 2’de belirtilmektedir (Belenkuyu, 2020).

Uluslararası Düzeydeki Üniversite Sıralama Kuruluşları		Ulusal Düzeydeki Üniversite Sıralama Kuruluşları	
1	Academic Ranking of World Universities (ARWU)	1	URAP Türkiye Sıralaması
2	Times Higher Education (THE)	2	TÜBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi
3	Quacquarelli Symonds (QS)	3	Türkiye’deki Üniversitelerin Araştırma Çıktıları
4	CWTS Leiden Ranking (Centre for Science and Technology Studies)	4	Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması (TÜMA)
5	The Center for World University Rankings (CWUR)	5	Devlet Üniversiteler Sıralaması (DÜS)

6	Round University Ranking (RUR)	6	Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporları (YÖK)
7	National Taiwan University Ranking (NTU)		
8	U-Multirank		
9	U. S. News & World Report Best Global Universities		
10	University Ranking by Academic Performance (URAP)		
11	SCImago Institutions Rankings (SIR)		
12	Nature Index		
13	Top 100 Innovative Universities		
14	Webometrics Ranking of World Universities		
15	Global University Employability Survey & Ranking		
16	UniRank		
17	UI GreenMetric		

Şekil 2. Üniversite sıralamalarını hazırlayan bilimsel kuruluşlar

Şekil 2’de ifade edildiği üzere üniversite sıralamaları genellikle uluslararası düzeyde 17, ulusal düzeyde 6 bilimsel kuruluş tarafından yürütülmektedir. Üniversite sıralamalarında akademik performansların değerlendirilme biçimleri önem kazanmaktadır. Performans, önceden tespit edilen amaç ve standartlara göre bir işin tamamlanması, bu işte başarılı olanların gösterilmesidir (Ateş & Köseoğlu, 2011). İyi bir performans değerlendirme sisteminde performans değerlendirme kriterlerinin, değerlendirme ve performans sıklıklarının, bu değerlendirmeyi yerine getirecek bireylerin önemli olduğu belirtilmektedir (Başbuğ & Ünsal, 2012). Üniversitelerde bilimsel üretkenliği artırmanın yolu ise akademik performansla bağlı olup üst yönetim ve bilimsel kuruluşlar tarafından akademisyenler değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Akademik performans akademisyenin ürettiği yayınlara göre ortaya çıkmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında akademik performansın artırılması üniversitelerin yapısal dönüşümünü hızlandırabilir, üniversitelerarası rekabette öne çıkmayı sağlayabilir, üniversitenin tanınırlığını artırabilir, insan kaynakları yerinde kullanılabilir, akademisyenler ve öğrenciler için üniversiteye olan talebi yükseltebilir, akademisyenlerin akademik gelişimini teşvik edebilir.

Alan yazını taraması gerçekleştirildiğinde araştırma üniversitelerine ilişkin birtakım çalışmalara rastlanılmaktadır. Araştırma üniversiteleri ve performanslarını konu edinen çalışmalara uluslararası alanda (Boulton & Lucas, 2011; MacLeod & Urquiola, 2021; Merkel, 2003; Noll, 2010; Padlee vd., 2020), ulusal alanda (Damar vd., 2020a; Damar vd., 2020b; Gülbak, 2020; Küçükoğlu & Göktaş, 2023; Telli, 2023) yer verilmektedir. Türkiye’de araştırma üniversitelerine yönelik çalışmaların nadir olması sebebiyle hazırlanan çalışma ile alan yazını için; yükseköğretimde çeşitlilik kavramını incelemesi, araştırma üniversiteleri olgusunu ele alması, özgün bir yaklaşımla birlikte özelleştirilmiş sonuçları içermesi, akademik performansların mevcut durumları göstermesinden ötürü katkı sunulması hedeflenmektedir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma kurgusu ve yapısı gereği yükseköğretimde çeşitlilik özelliği gösteren araştırma üniversitesi modeline göre oluşturulmuştur. Diğer bir deyişle Türkiye’deki belli bir türdeki

üniversiteleri ele almaktadır. Bu bağlamda dizayn edilen çalışma (i) sadece araştırma üniversitelerini içermekte (ii) akademik performansları baz almakta (iii) 2022 yılına ait veriler ile sınırlandırılmaktadır.

1.5.Araştırmanın Amacı

Üniversitelerin bilimsel üretkenlik ölçütleri akademik performansların yoğunluğuna göre değişmekte, üniversitelerin başarı sıralamaları ise kurumlar ve toplumlar nezdinde önem kazanmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle oluşturulan çalışmada araştırma üniversitelerinin performanslarının farklı göstergelere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın amaçları bağlamında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1) Araştırma üniversitelerindeki

- a) endeksli dergi ve kitaplarda öğretim elemanı başına düşen yayımlanmış yayınların
- b) en yüksek %10'luk dilimde atıf alan yayınların
- c) başvuru patent, faydalı model veya tasarımların
- d) başvuruları olumlu sonuçlanan patentlerin dağılımı nasıldır?

2) Araştırma üniversitelerindeki

- a) desteklenen Ar-Ge projelerinin
- b) endüstri ile ortak yürütülen projelerin
- c) uluslararası sempozyum, kongre ve sanatsal sergilerin dağılımı nasıldır?

3) Araştırma üniversitelerindeki

- a) Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumundan [TÜBİTAK] faydalanılan araştırma burslarının
- b) Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde [TGB] istihdam edilen doktora programlarına kayıtlı öğrencilerin dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada temel nitel araştırma deseninden yararlanılmıştır. Bu türdeki araştırmalar, olayların ve algıların kendi doğal ortamlarında bütünsel ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasına ilişkin bir sürecin izlenmesine dayanmaktadır (Aydın, 2018; Creswell; 2017). Betimsel tarama modeli ise geçmişteki veya halen sürmekte olan bir durumun var olduğu şekliyle ortaya konmasını amaçlamaktadır (Karasar, 2024). Çalışma araştırma üniversitelerinin kendi doğal ortamlarında üretmiş oldukları bilimsel faaliyetleri ele aldığından, mevcut durumu gösterdiğinden ötürü tercih edilmiştir. Ayrıca çalışmada doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Doküman analizi ise araştırmanın veri setini oluşturan birincil ya da ikincil kaynak olarak çeşitli dokümanların sağlanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizinin gerçekleştirilmesidir (Özkan, 2021).

2.2. Veri Kaynakları

Çalışmada veri kaynağı olarak YÖK tarafından yayımlanan ve kamuya açık erişimi olan "Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu-2023" kullanılmıştır (YÖK, 2023). Türkiye'de 2024 Şubat ayı itibarıyla Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemine göre YÖK'e bağlı durumda 129 devlet üniversitesi, 75 vakıf üniversitesi, 4 vakıf meslek yüksekokulu

olmak üzere toplam 208 üniversite bulunmaktadır. Çalışmaya bütün araştırma üniversiteleri dâhil edilmiş ve 23 araştırma üniversitesine ilişkin sayısal veriler incelenmiştir. Doküman analizine göre araştırma biçimlendirilmiş ve amaçlı örnekleme türünden yararlanılmıştır (Patton, 2014). Amaçlı örnekleme yöntemi, belli ölçütlerin ve özelliklerin sağlandığı özel durumlara yönelik çalışmalarda tercih edilmektedir (Başaran, 2019). Örneklem içerisinde amaçlı olarak seçilen bir grup kullanılmakta, belli grupların özellikleri gösterilmekte, betimlemeler gerçekleştirilmektedir (Büyüköztürk vd., 2017, s. 94). Çalışmada dokümanın esas alınmasının ve örnekleme türünün tercih edilmesinin nedenleri ise (i) Türkiye yükseköğretiminde mevcut 208 üniversitede içerisinde “devlet üniversiteleri, vakıf üniversiteleri, bölgesel kalkınma odaklı misyon farklılaşması ve ihtisaslaşma üniversiteleri, araştırma üniversiteleri” şeklinde farklı türlerde üniversite yapılandırılmalarının bulunması (ii) yükseköğretimde farklılaşma özelliği bulunan “bölgesel kalkınma odaklı misyon farklılaşması ve ihtisaslaşma üniversiteleri” ve “araştırma üniversiteleri” biçiminde 2 farklı yapılandırmanın öne çıkması (iii) araştırma üniversitelerinin belli kriterler ve belli özellikler göz önünde bulundurularak seçilmesi (iv) akademik performanslara dokümanda yer verilmesidir.

Araştırma üniversiteleri YÖK tarafından resmî olarak belirlenmekte ve ilan edilmektedir. Aynı zamanda bu üniversitelerin araştırma performansları kendi aralarında kategoriler biçiminde düzenlenmektedir. Düzenlenen kategorilere “Tablo 1’de” yer verilmektedir (YÖK, 2022).

Tablo 1. Araştırma üniversitelerinin araştırma performanslarına göre kategorilendirilmesi

Derece	Araştırma Performansı	Kategoriler
1	Üst düzey	A1
2	Yüksek düzey	A2
3	Orta düzey	A3

Tablo 1’de üniversitelerin araştırma performansları “üst”, “yüksek” ve “orta” düzey şeklinde sınıflandırılmaktadır. Üst düzeyden orta düzeye doğru olacak biçimde A1-A3 arasında kategorik numaralandırılma yapılmıştır. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi 2023-2024 Akademik Yılı/2024 Şubat ayı sayısal verileri uyarlanarak Tablo 2 oluşturulmuş, çalışma grubuna ilişkin tanımlayıcı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışma grubuna ilişkin tanımlayıcı bilgiler

Kod	Araştırma Üniversiteleri	Kategoriler	Öğretim Elemanı Sayısı
U1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	A1	1.936
U2	İstanbul Teknik Üniversitesi	A1	2.403
U3	Boğaziçi Üniversitesi	A1	956
U4	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	A2	670
U5	Yıldız Teknik Üniversitesi	A2	1.731
U6	Ankara Üniversitesi	A2	3.664
U7	İstanbul Üniversitesi	A2	3.421
U8	Erciyes Üniversitesi	A2	2.154
U9	Hacettepe Üniversitesi	A2	3.783
U10	Gebze Teknik Üniversitesi	A2	746

U11	Ege Üniversitesi	A2	3.066
U12	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	A2	2.008
U13	Marmara Üniversitesi	A3	3.061
U14	Bursa Uludağ Üniversitesi	A3	2.321
U15	Dokuz Eylül Üniversitesi	A3	2.915
U16	Atatürk Üniversitesi	A3	2.699
U17	Gazi Üniversitesi	A3	3.195
U18	Çukurova Üniversitesi	A3	2.108
U19	Fırat Üniversitesi	A3	1.879
U20	Karadeniz Teknik Üniversitesi	A3	2.136
U21	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	Vakıf araştırma üniversitesi	684
U22	Sabancı Üniversitesi	Vakıf araştırma üniversitesi	366
U23	Koç Üniversitesi	Vakıf araştırma üniversitesi	819

YÖK'e bağlı olarak faaliyet gösteren toplam 23 araştırma üniversitesinin bütününe Tablo 2'de yer verilmiştir. Araştırma üniversiteleri A1, A2, A3 ve "vakıf araştırma üniversitesi" olarak 4 türde sınıflandırılmıştır. A1 kategorisinde 3, A2 kategorisinde 9, A3 kategorisinde 8 ve "vakıf araştırma üniversitesi" kategorisinde 3 üniversite bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının sayılarının dağılımı incelendiğinde ise devlet üniversiteleri içinde en fazla öğretim elemanı U6 (n=3664), en az öğretim elemanı U4 (n=670) olarak belirlenmiştir. Vakıf araştırma üniversiteleri arasında U23 (n=819) en fazla, U22 (n=366) en az öğretim elemanına sahiptir. Öğretim elemanı sayıları araştırma performanslarını etkileyen önemli bir parametre olmasına karşın yükseköğretim kurumlarının kuruluş yılları, konuları ve yapısal özellikleri birbirlerinden farklı özellikler gösterebilir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmadaki veriler "Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu-2023" çalışma materyalinden üretilmiştir (YÖK, 2023). Rapor YÖK tarafından 2019 yılından itibaren yıllık olarak süreli yayın biçiminde yayımlanmaktadır. 2023 raporunda 2022 yılına ait veriler kullanılmış olup ilgili rapor 5 ana başlık hâlinde düzenlenmiştir. Bu başlıklardan biri olan "B. Araştırma-Geliştirme, Proje ve Yayın" konu başlığının altında bulunan çeşitli parametreler seçilmiş, araştırma problemleri için revize edilmiştir. Betimsel analizi sistematik olarak gerçekleştirmek üzere öncelikle raporda yer verilen "Araştırma-geliştirme, proje ve yayın" başlığı altındaki göstergeler incelenmiştir. Raporun bu kısmında 17 temel gösterge, 13 alt gösterge mevcuttur. Ardından araştırma problemlerine uygun olarak 9 temel gösterge belirlenmiş, "araştırma üniversiteleri" için kodlar verilmiş, temalar belirlenmiş ve elde edilen verilerden tablolar oluşturularak ardışık şekilde sunulmuştur.

2.4. Geçerlik ve güvenilirlik

Doküman incelemesi çalışmaları pozitivist paradigmlarla ele alındığında genellikle betimsel içerik analizleriyle çözümlenmektedir. Belge içeriklerini açık şekilde sunma, içeriğe odaklanma, objektif olma, sistematik çalışma, nicelik, genelleme durumları söz konusudur (Jupp & Nurris, 1993, s. 37-51). Bu türdeki çalışmalarda geçerlik için kategorilerin sınıflandırılması, elde edilen sonuçların belirtilmesi gerekmektedir (Özkan, 2023). Hazırlanan çalışmada sınıflandırma yapılması, anlam sıralamasının oluşturulması, sonuçların düzenli ve sıralı bir şekilde ifade edilmesiyle geçerlik elde edilmiştir. Güvenirlik

ise temsil edilebilirlik, özgünlük, anlam, inandırıcılık, tutarlılık, aktarılabirlik, doğrulanabilirlik şeklindeki ölçütlerle elde edilmektedir (Ravitch & Carl, 2019; Scott, 1990, s. 6). Dolayısıyla bu çalışmada güvenilirlik kriterleri, temsil edilebilirlik; özel, belirli, kendi türü olan araştırma üniversitelerini içermesi, özgünlük; çalışma kaynağının gerçek ve resmî bir rapora dayanması, anlam; anlaşılır ve açık olması; inandırıcılık; salt verilerin yanıltıcı olmadan sunulması, tutarlılık; çalışma konusuna uygun yöntem ve araştırma sorularının belirlenmesi, aktarılabirlik; çalışma grubunun belli özellikleriyle betimlenmesi, doğrulanabilirlik; çalışmadaki benzer sonuçlara farklı araştırmacıların da ulaşabilmesiyle sağlanmaktadır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri “doküman analizi” ve “betimsel içerik analiz tekniği” ile elde edilerek çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, yazılı şekilde sunulan belgelerin içeriğinin detaylı, dikkatli ve sistematik biçimde oluşturulması, nitel araştırmalarda kullanılan bir analiz türü biçiminde düzenlenmesidir (Wach & Ward, 2013). Analize göre anlam çıkarmak, çalışılan konu ile ilgili bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek üzere verileri incelemek ve yorumlamak gerekmektedir (Corbin & Strauss, 2008). Hazırlanan çalışmada yasal bir belge doküman olarak kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi, bir konu üzerindeki genel eğilimleri belirlemek amacıyla belli bir konuya ilişkin birbirinden bağımsız şekilde gerçekleştirilen çalışmaların derinlemesine incelenmesi ve düzenlenmesidir (Ültay vd., 2021). Çalışmanın araştırma üniversitelerindeki akademik performanslara ilişkin eğilimleri belirleyebilmek üzere tasarlanmasından ötürü bu teknik tercih edilmiştir.

2.6. Etik Kurul Onayı

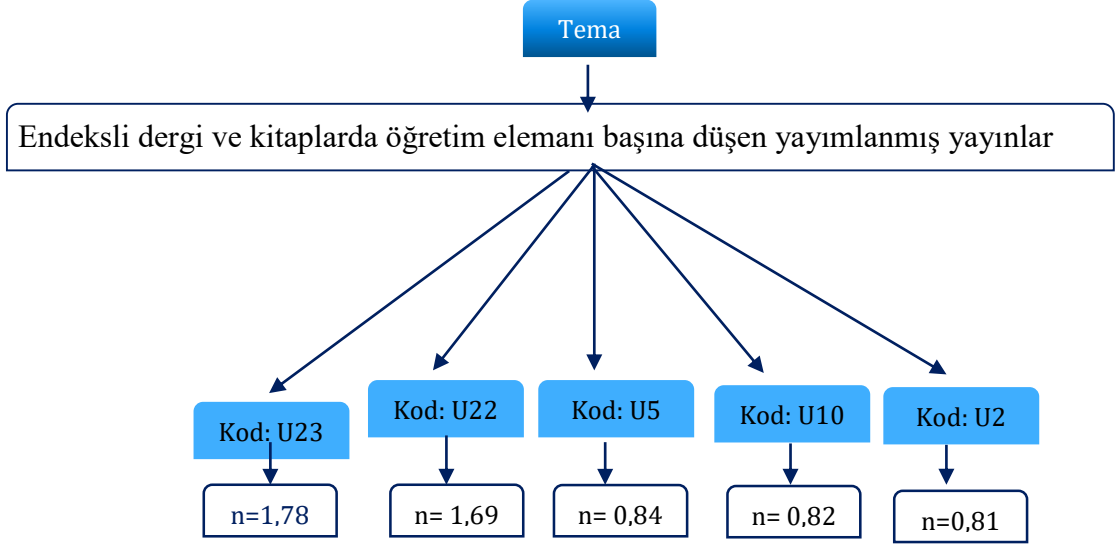
Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, veri toplama araçlarının uygulanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabir tüm etik ihlallerde ANKAD Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmada kamuya açık şekilde sunulan resmî rapor ve yayımlardan faydalanılarak doküman incelemesi kullanıldığı için Etik Kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında çalışmadaki 3 alt probleme yönelik elde edilen bulgular ardışık biçimde belirtilmektedir.

- 3.1. Araştırmaya ilişkin bulgular öncelikle “a, b, c, d” şeklinde ifade edilmektedir. Ardından araştırma üniversitelerinin performanslarına yönelik dağılımlar Şekil 3, Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6’da gösterilmektedir. Bulgulara yönelik açıklamalara ise şekillerin sonunda yer verilmektedir.

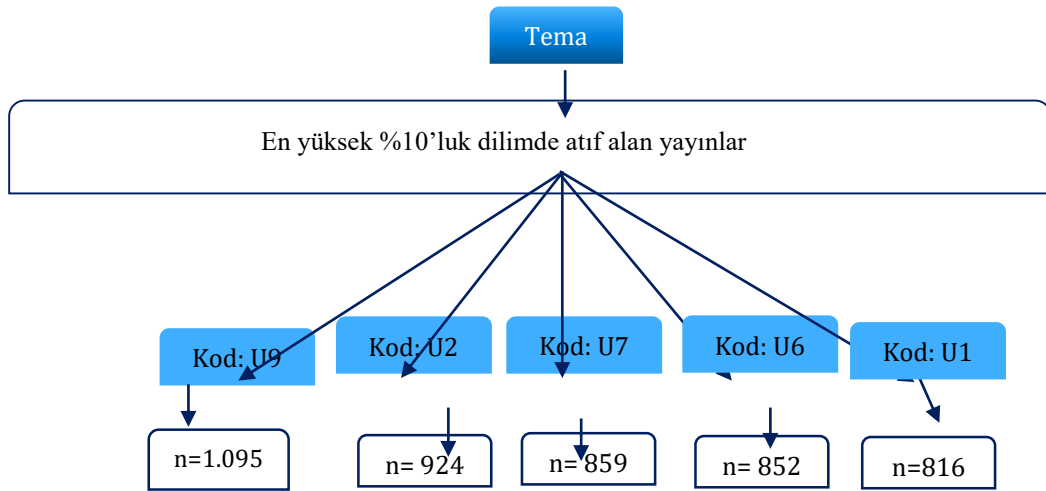
a) Endeksli Dergi ve Kitaplarda Öğretim Elemanı Başına Düşen Yayınlanmış Yayınların Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 3. Dağılım 1

Şekil 3'te 5 üniversite arasında inceleme yapılmıştır. Endeksli dergi ve kitaplarda öğretim elemanı başına düşen yayınlanmış yayınlarda en fazla oran (n=1,78) ile Koç Üniversitesi'dir. 5. sırada ise (n=0,81) oran ile İstanbul Teknik Üniversitesi olarak belirtilmektedir.

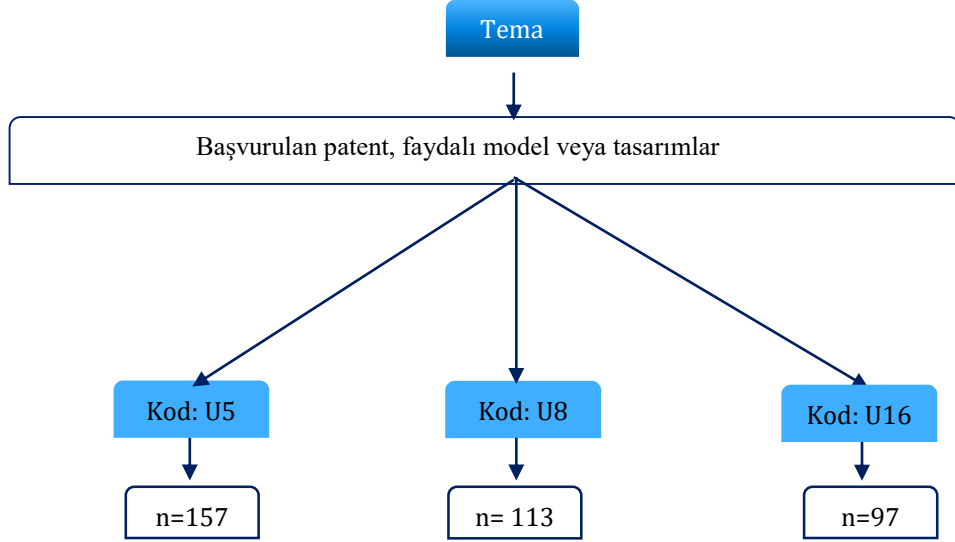
b) En Yüksek %10'luk Dilimde Atıf Alan Yayınların Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 4. Dağılım 2

Şekil 4'te 5 üniversite arasında inceleme yapılmıştır. En yüksek %10'luk dilimde atıf alan yayın sayısında en yüksek oran (n=1.095) ile Hacettepe Üniversitesidir. 5. sırada ise (n=816) ile Orta Doğu Teknik Üniversitesine yer verilmektedir.

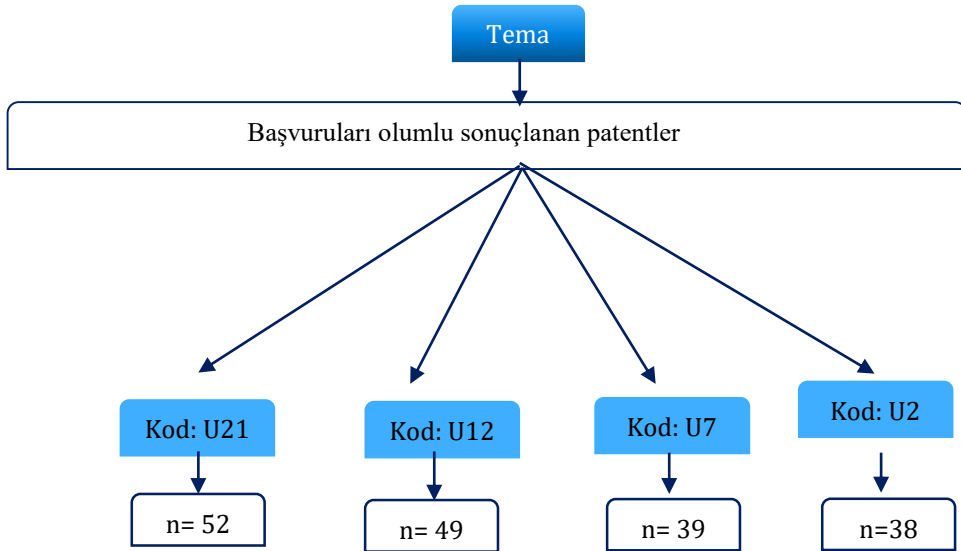
c) Başvurulan Patent, Faydalı Model veya Tasarımların Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 5. Dağılım 3

Şekil 5'te 3 üniversite arasında inceleme yapılmıştır. Başvurulan patent, faydalı model veya tasarım sayısında en başta (n=157) oran ile Yıldız Teknik Üniversitesine yer verilmektedir. Üçüncü sırada ise (n=97) oran ile Atatürk Üniversitesi bulunmaktadır.

d) Başvuruları Olumlu Sonuçlanan Patentlerin Dağılımına İlişkin Bulgular

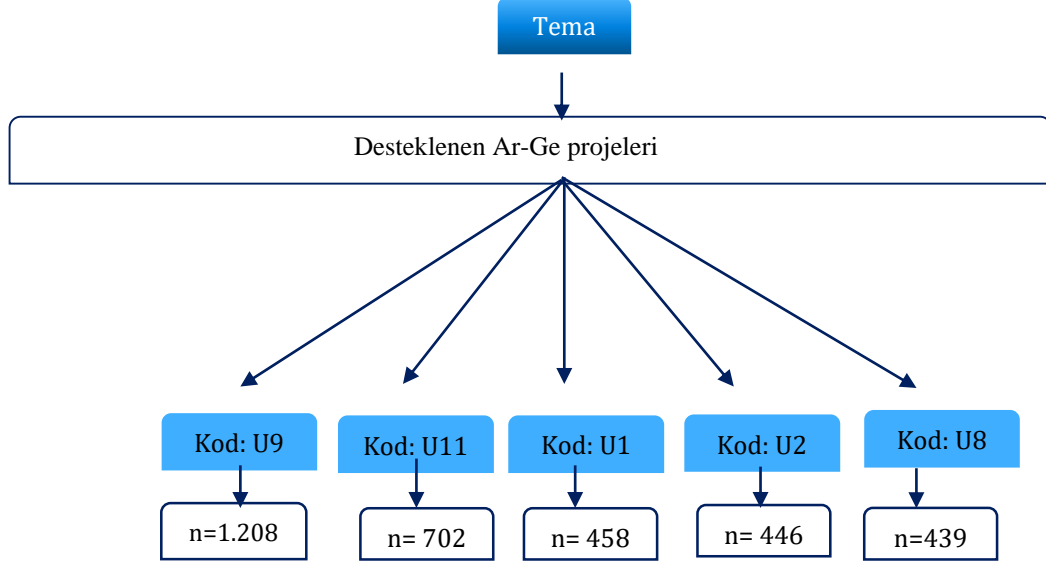

Şekil 6. Dağılım 4

Şekil 6'da 4 üniversite arasında inceleme yapılmıştır. Başvuruları olumlu sonuçlanan patent sayısına göre ilk sırada (n=52) oran ile İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi bulunmaktadır. 4. sırada ise (n=38) oranı ile İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşaya yer verilmektedir.

3.2. Araştırmaya ilişkin bulgular öncelikle “a, b, c” şeklinde ifade edilmektedir. Daha sonra araştırma üniversitelerinin performanslarına yönelik dağılımlar Şekil 7, Şekil 8, Şekil 9’da sunulmaktadır. Bulgulara yönelik açıklamalar ise şekillerin sonunda belirtilmektedir.

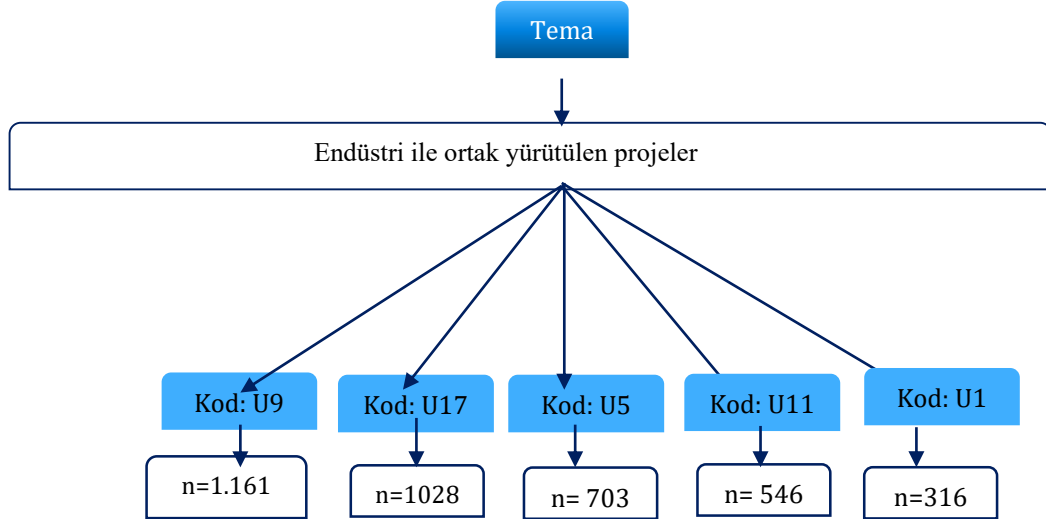
a) Desteklenen Ar-Ge Projelerinin Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 7. Dağılım 5

Şekil 7’de 5 üniversite arasında değerlendirme yapılmıştır. Desteklenen Ar-Ge projelerinin sayısında ilk sırada (n=1.208) oran ile Hacettepe Üniversitesi bulunmaktadır. 5. sırada ise (n=439) oran ile Erciyes Üniversitesine yer verilmektedir.

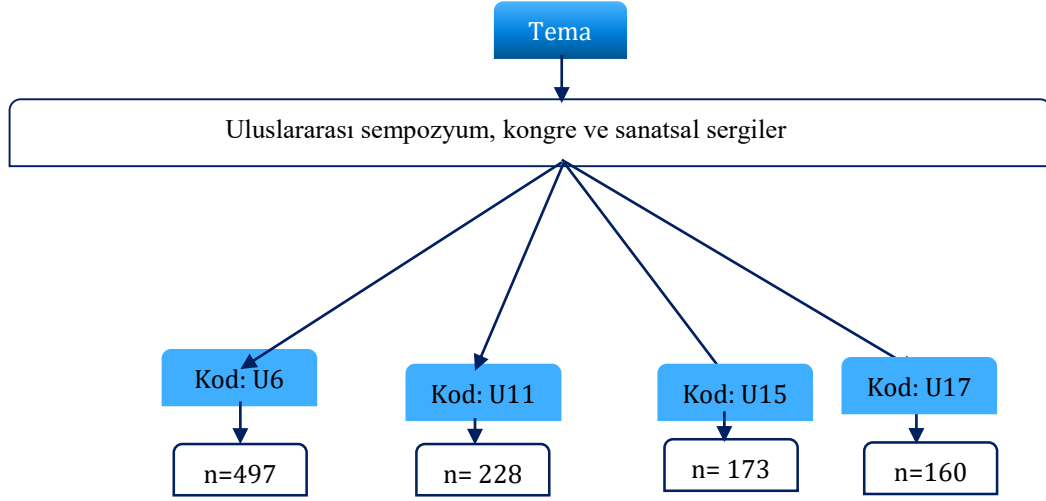
b) Endüstri ile Ortak Yürütülen Projelerin Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 8. Dağılım 6

Şekil 8’de 5 üniversite arasında sıralama yapılmıştır. Endüstri ile ortak yürütülen projelerin sayısında en başta (n=1.161) oran ile Hacettepe Üniversitesine yer verilmektedir. 5. sırada ise (n=316) oranıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi yer almaktadır.

c) Uluslararası Sempozyum, Kongre ve Sanatsal Sergilerin Dağılımına İlişkin Bulgular

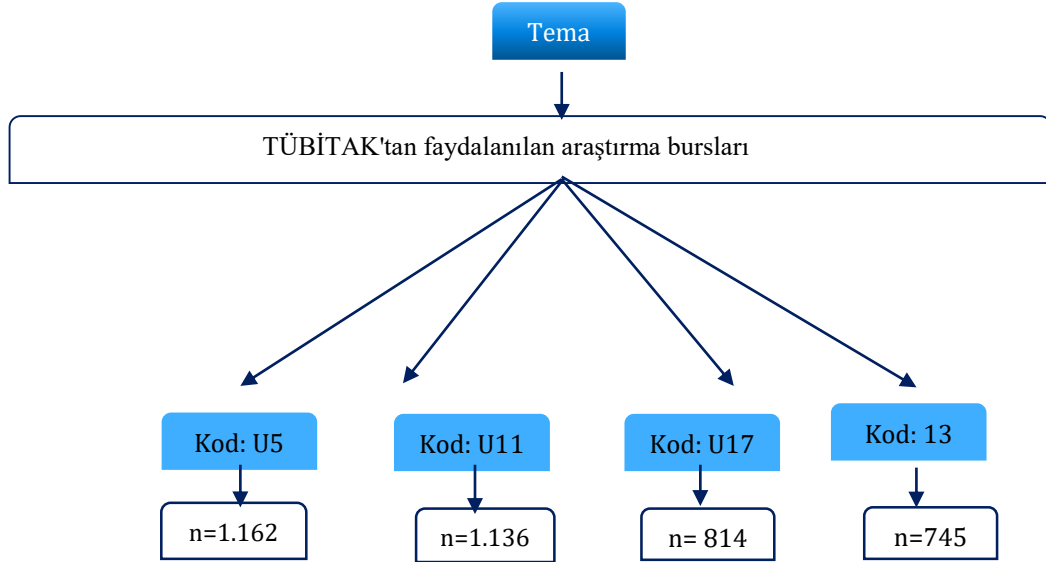

Şekil 9. Dağılım 7

Şekil 9’da 4 üniversite arasında sıralama yapılmıştır. Uluslararası sempozyum, kongre ve sanatsal sergilerin sayısında (n=497) oran ile Ankara Üniversitesi birinci sırada konumlanmaktadır. 4. sırada ise (n=160) oranı ile Gazi Üniversitesine yer verilmektedir.

3.3. Araştırmaya ilişkin bulgular öncelikle “a, b” şeklinde ifade edilmektedir. Ardından araştırma üniversitelerinin performanslarına yönelik dağılımlar Şekil 10 ve Şekil 11’de gösterilmektedir. Bulgulara yönelik açıklamalara ise şekillerin sonunda yer verilmektedir.

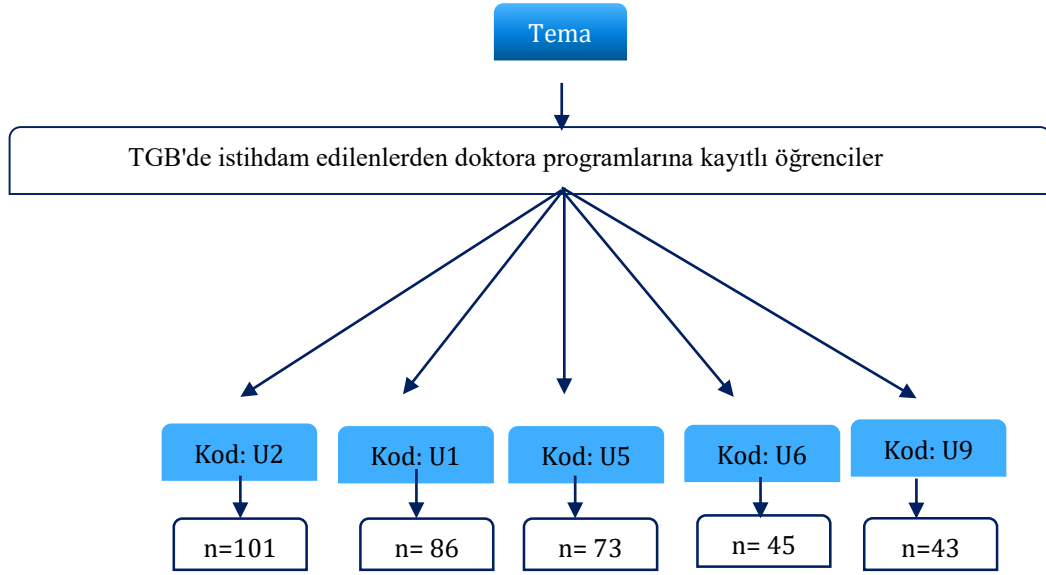
a) TÜBİTAK’tan Faydalanılan Araştırma Burslarının Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 10. Dağılım 8

Şekil 10’da 4 üniversite arasında inceleme yapılmıştır. TÜBİTAK’tan faydalanılan araştırma burslarının sayısında en başta (n=1.162) oranıyla Yıldız Teknik Üniversitesi olarak ortaya çıkmaktadır. 4. sırada ise (n=745) oranıyla Marmara Üniversitesi bulunmaktadır.

b) TGB’de İstihdam Edilen Doktora Programlarına Kayıtlı Öğrencilerin Dağılımına İlişkin Bulgular

Şekil 11. Dağılım 9

Şekil 11’de 5 üniversite arasında incelemede bulunulmuştur. TGB’de istihdam edilenlerden doktora programlarına kayıtlı öğrencilerin sayılarında (n=101) oranı ile İstanbul Teknik Üniversitesi bulunmaktadır. 5. sırada ise (n=43) oran ile Hacettepe Üniversitesine yer verilmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Konsantre yeteneklerle yetiştirilen insan gücü, güçlü kaynaklar, verimli fonlarla desteklenen, vizyoner liderliği öne çıkaran, modern yönetim paradigmasını benimseyen araştırma üniversiteleri dünyada olduğu kadar Türkiye içinde de rağbet görmektedir (Altbach, 2011; YÖK, 2020a). Yapıları gereği araştırma üniversiteleri, karmaşık bir organizasyona yapısına sahip, hemen hemen bütün alanlarda temel ve uygulamalı araştırmalardan lisansüstü eğitim ve profesyonel eğitime doğru uzanan, diğer eğitim kurumlarından farklı olarak bir dizi işlevi gerçekleştirmektedir (Kuh & Hu, 2001). Diğer bir deyişle toplumların değer verdikleri ayrı ayrı öneme sahip olan ekonomik, sosyal, kültürel faydaların, pragmatist yaklaşımların kaynağı üniversitelerin karmaşık yapısına ve etkileşimli bütününe dayanmaktadır (Boulton & Lucas, 2011). Bu bağlamda araştırma üniversitelerinde akademik kadroların yüksek nitelikte olması, çoklu disiplinlere uygun uygun laboratuvarların bulunması, araştırmalar yapmak üzere diğer altyapıların sağlanması, araştırma sonuçlarının mükemmele yakınsaması, eğitim ve öğretim hizmetlerinde yüksek kalite standartlarının uygulanması, araştırmalar için yüksek fon kaynaklarının ayrılması, uluslararası ve ulusal boyutta yetenekli öğrencilerin keşfedilmesi, akademik özgürlüklere sahip olunması gibi unsurlar gözetilmekte, bu durum ise araştırma üniversitelerinin yaygınlaşmasının altında yatan motivasyona işaret etmektedir (Altbach, 2007; Khoon vd., 2005).

Araştırma üniversitelerinin öne çıkan özellikleri ile performans değerlendirmelerini içeren çalışmada elde edilen bulgular YÖK’ün resmî raporuna göre dizayn edilmiştir. İlgili rapordaki ana başlıklar “eğitim-öğretim”, “araştırma-geliştirme, proje ve yayın”, “uluslararasılaşma”, “sürdürülebilirlik”, “topluma hizmet ve sosyal sorumluluk” şeklindedir.

Bu çalışmada incelenen bulguları uyarlamak için “araştırma-geliştirme, proje ve yayın” başlığı altındaki 17 indikatör arasında en sık kullanılan 9 indikatör seçilmiştir. Belirlenen indikatörler rafine hale getirilerek düzenlenmiştir. İlk 5’e giren üniversiteler ve ilk sırada yer alan üniversitelerin sıralamaları bulgular şeklinde sunulmuştur. Türkiye yükseköğretime bütün araştırma üniversitelerinin yüksek ve üst düzeylerde katkısı bulunmakla beraber elde edilen bulgular incelenmiş, endekli dergi ve kitap yayınlarında “Koç Üniversitesi”, en yüksek %10’luk atıf diliminde “Hacettepe Üniversitesi”, başvuru patent, faydalı model veya tasarımlarda “Yıldız Teknik Üniversitesi”, olumlu sonuçlanan patent başvurularında “İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi”, desteklenen Ar-Ge projeleri ve endüstri ile ortak yürütülen projelerde “Hacettepe Üniversitesi”, uluslararası sempozyum, kongre ve sanatsal sergilerde “Ankara Üniversitesi”, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumundan faydalanılan araştırma burslarında “Yıldız Teknik Üniversitesi”, Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde istihdam edilenlerden doktora programlarına kayıtlı öğrencilerle “İstanbul Teknik Üniversitesi” şeklinde ilk sırada yer aldıkları belirlenmiştir.

Yükseköğretim kurumlarının konumu 21. yüzyılda pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye için de sorgulanmakta, eş zamanlı biçimde üniversitelere olan talep yükselmekte, üniversitelerde yapısal dönüşümler yaşanmakta, rekabet ortamında üniversitelerin niteliklerinin daha detaylı biçimde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Erdoğan, 2019). Dolayısıyla üst düzeydeki yönetimler kurumlarını belli performans ölçütlerine uygun olarak etkin bir biçimde izleyebilmek için sistematik bir belirleme arayışına girmektedir (Damar vd., 2020b). Belirlenen sıralama değerlendirmeleri, başarılı üniversitelere olan yönelimin artmasını, tanınırlık sağlanmasını, güvenilirliğin kazanılmasını, araştırma destek fonlarının yükselmesini, toplumda tercih edilebilir hâle gelmesine neden olmaktadır (Dill & Soo, 2005). Çalışmada elde edilen bulgular bu argümanları destekler nitelikte olup alan yazını için uyumlu parametrelerle incelendiğinden ötürü benzer çıkarımlarda bulunulabilir. Araştırmada yer verilen bütün yükseköğretim kurumlarının Türkiye perspektifine göre alanında yetkin üniversiteler olarak konumlandıkları, toplum tarafından öncelenen üniversiteler oldukları, bu üniversitelere olan ilginin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Üniversite sıralamalarının avantajlı özellikleri bulunmasına karşın dezavantajlı yanları da bulunmaktadır. Oluşturulan sıralamalar belirli bir üniversite modelini öne çıkarmakta, kurumlar arasında izomorfizme eğilimini artırmaktadır (Belenkuyu, 2020; De Witte & Hudrikova, 2013, s. 361). Yükseköğretimin topluma olan faydalarının dışında gittikçe ticari bazlı girişimleri, küresel ölçekli hedefleri önceleyen üniversite yapısı yönelimlerine yol açabilir (Ordorika & Lloyd, 2015, s. 389). Değerlendirme ölçütlerinin kurum kontrollerine göre gerçekleştirilmesi, değerlendirme ölçütlerinde uzlaşımın sağlanamayışı, sıralama sistemlerindeki farklılıklar, manipülasyona açıklık, üniversite bütçelerinin farklılığı, sıralama sonuçlarına ilişkin ortaya çıkan doğal belirsizlikler, verilerin işlenmesine dair bilgilerin eksikliği diğer olumsuzluklar olarak belirtilebilir (Johnes, 2018; Saraç & Erdoğan, 2023).

Araştırma üniversiteleri genel olarak araştırma kapasitelerine, araştırma kalitesine, etkileşimle iş birliğine göre değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Türkiye yükseköğretiminin Ar-Ge çalışmalarında (temel araştırma, uygulamalı araştırma, deneysel geliştirme), OECD Frascati Kılavuzu 2015, Oslo Kılavuzu, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takibinin yapıldığı belirtilmektedir (YÖK, 2020a). Araştırma üniversitelerinin performanslarının sarmal etki göstererek hem aynı üniversite içinde hem de farklı üniversiteler üzerinde olumlu ve pozitif çıktılar yaratacağı öngörülebilir. Alternatif olarak gelecekteki sıralama sistemlerinde ise yeteri kadar temsil edilmeyen öğrencilerin erişiminin

artırılması sağlanabilir, yüksek kalite içeren ortaöğretim düzeyinin sonrası için eğitimin satın alınabilirliği artırılabilir, toplumsal gelişime yönelenebilir, sosyal adalet hedeflerine ulaşabilmek amaçlanabilir (Pusser & Marginson, 2012, ss. 86-117).

Bir yükseköğretim kurumunun araştırma niteliğini artırarak araştırma üniversitesi kimliğine ulaşması, özelliklerini koruması, geliştirmesi ve güncelleştirmesi uzun bir süreçte gerçekleşmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'deki üniversite sıralamalarında öne çıkan üniversitelerin de köklü yapıları ortaya çıkmaktadır. YÖK ise bilimsel faaliyetlerde süreklilik sağlamak üzere araştırma üniversitelerine yönelik çeşitli destek programlarını hayata geçirmektedir. Araştırma üniversitelerinde programa yönelik kadrolar ayrılması, yurtdışında doktora eğitiminin sağlanması, TÜBİTAK destekleri, performansı en yüksek düzeyde bulunan ilk 5 araştırma üniversitesine ek araştırma ödenekleri verilmesi, YÖK Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı arasında finansal kaynaklarla yürütülecek bilimsel araştırma projelerine yönelik "Araştırma Üniversiteleri Destekleme Programı İş Birliği Protokolü [ADEP]" uygulamaya konulması ise bu desteklerden bazılarıdır (YÖK, 2020a, 2022).

Çalışmadan elde edilen bulgular araştırma üniversitelerinin performanslarının üst düzeylerde gerçekleştiğini göstermekle birlikte öncül üniversitelerde bilimsel üretkenliğin daha fazla artırılmasına yönelik bazı girişimlerde bulunmak mümkündür. Araştırma üniversitelerinin yaygınlaştırılması için çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda araştırma üniversitelerindeki akademik performanslara ilişkin çeşitli öneriler geliştirilmiş olup aşağıda sunulmaktadır.

Politika yapıcılar ve üniversite yönetimleri için geliştirilen öneriler:

- Araştırma üniversiteleri türünde olan üniversite yapılandırmaları artırılabilir.
- Araştırma üniversiteleri ile diğer üniversiteler arasındaki bilimsel iş birlikleri çoğaltılabilir.
- Araştırma üniversitelerine özgü program bazlı akademik kadrolara daha fazla yer verilebilir.
- Yurt içi ve yurt dışı eğitim programları teşvik edilebilir.
- Araştırma üniversitelerine yönelik finansal araçlar ile ödenekler artırılabilir.
- Akademik teşvik için akademisyenlere yönetsel destek sağlanarak tanıtım ve özendirme faaliyetleri yürütülebilir.
- Üniversitelerin yönetsel birimlerinde akademisyenlerin akademik performanslarını yükseltmek amacıyla çeşitli ödül mekanizmaları geliştirilebilir.
- Araştırma üniversitelerindeki akademisyenlerin performanslarını artırmaya yönelik eğitim seminerleri düzenlenebilir.
- Büyük çaplı projeler ve araştırmalar desteklenerek akademisyenlerin motivasyonları artırılabilir.
- Araştırma yürütücüleri için geliştirilen öneriler:
- Diğer ülkeler ile Türkiye üniversiteleri arasındaki sıralamaları ele alan karşılaştırmalı analizler hazırlanabilir.
- Araştırmacılar devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinin akademik başarı sıralamalarını inceleyen analizler gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Altbach, P. G. (2007). *Peripheries and centers: Research universities in developing countries*. In *Tradition and Transition* (pp. 85-112). Brill. https://doi.org/10.1163/9789087903596_006

- Altbach, P. G. (2011). The past, present and future of research university. P. G. Altbach & J. Salmi (Eds.). In *the road to academic excellence: Emerging research universities in developing and transition Countries..* The World Bank. https://doi.org/10.1163/9789087903596_006
- Altbach, P. G., & Salmi, J. (2012). *Akademik mükemmeliyete giden yol (Dünya çapında araştırma üniversiteleri oluşturmak)*. K. Yamaç (Çev.) Efil.
- Ateş, H., & Köseoğlu, Ö. (2011). *Belediyelerde kurumsal performans yönetimi*. İlke.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Bakioğlu, A., & Tatık, R.Ş. (2020). Öğretim ve araştırma sorumluluklarının dağılımının araştırma üniversiteleri bağlamında incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 548-569. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020.20.52925-631719>
- Başaran, Y. K. (2019). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *The Journal of Academic Social Science*, 47(47), 480-495. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.12368>
- Başbuğ, G., & Ünsal, P. (2012). Kurulacak bir performans değerlendirme sistemi hakkında akademik personelin görüşleri. *Psikoloji Çalışmaları*, 29, 1-24.
- Belenkuyu, C. (2020). *Akademik kapitalizm: Sıralama sistemlerinin hegemonyasındaki üniversiteler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Boulton, G., & Lucas, C. (2011). What are universities for? *Chinese Science Bulletin*, 56, 2506-2517.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. U., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri*. H. Özcan (Çev.). Anı.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020a). Üniversitelerde dönüşüm süreci ve araştırma üniversitesi yaklaşımı. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 135-159.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020b). Bilimsel üretkenlik bağlamında dünya sıralama sistemleri ve Türkiye'deki üniversitelerin mevcut durumu. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 107-123. <https://doi.org/10.32329/uad.792205>
- De Witte, K., & Hudrlikova, L. (2013). What about excellence in teaching? A benevolent ranking of universities. *Scientometrics*, 96(1), 337-364. <https://doi.org/10.1007/s11192-013-0971-2>
- Dill, D. D., & Soo, M. (2005). Academic quality, league tables, and public policy: A cross-national analysis of university ranking systems. *Higher Education*, 49, 495-533.
- Geschwind, L., & Broström, A. (2015). Managing the teaching-research nexus: Ideals and practice in researchoriented universities, *Higher Education Research & Development*, 34(1), 60-73. <https://doi.org/10.1080/07294360.2014.934332>

- Gonzales, L., & Núñez, A.-M. (2014). The ranking regime and the production of knowledge: Implications for academia. *Education Policy Analysis Archives*, 1–24. <https://doi.org/10.14507/epaa.v22n31.2014>
- Gülbak, O. (2020). Öğretim üyeleri perspektifinden araştırma üniversitesi girişimi: Bir vakıf üniversitesi örneği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 124-130. <https://doi.org/10.32329/uad.784293>
- Erdoğmuş, N. (2018). Araştırma üniversitesi yapılanması: İmkânlar ve zorluklar. *İlke politika notu*, 7, 1-37.
- Erdoğmuş, N. (2019). *Geleceğin Türkiye'sinde yükseköğretim*. İlke.
- Johnes, J. (2018). University rankings: What do they really show? *Scientometrics*, 115(1), 585-606.
- Johns Hopkins University (2018). *Fact book*. <https://www.jhu.edu/assets/uploads/2016/01/johnshopkinsfactbook.pdf>
- Jupp, V., & Norris, C. (1993). Traditions in documentary analysis. In M. Hammersley (Ed.), *Social research: Philosophy, politics and practice* (pp. 37-51). Sage.
- Karadağ, E., & Belenkuyu, C. (2020). Kalitenin standardını belirlemek: Türk üniversite sıralama sistemlerinin Berlin prensiplerine göre incelenmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(3), 260-268. <https://doi.org/10.2399/yod.19.020000>
- Karasar, N. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel.
- Khoon, K. A., Shukor, R. A., Hassan, O., Saleh, M., Hamzah, A., Ismail, A., & Hj, R. (2005). Hallmark of a world-class university. *College Student Journal*, 39(4).
- Konuk, M., & Öztürk, A. (2010). *Üniversite-sanayi iş birliği ve teknokentlere bakış*. Cumhuriyetimizin 100. Yılına Doğru Üniversite Vizyonumuz Tebliği.
- Kuh, G. D., & Hu, S. (2001). Learning productivity at research universities. *The Journal of Higher Education*, 72(1), 1-28. <https://doi.org/10.1080/00221546.2001.11778862>
- Küçüköğlü, U., & Göktaş, M. E. (2023). Türk yükseköğretiminde araştırma üniversitelerinin rolü. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 269-291. <https://doi.org/10.58648/inciss.1311114>
- Longden, B. (2011). Ranking indicators and weights. J. C. Shin, R. K. Toutkoushian & U. Teichler (Ed.), In *University rankings: theoretical basis, methodology and impacts on global higher education* (ss. 73–105). Springer. <https://doi.org/10.1007/97894-00711167>
- Lynch, K. (2006). Neo-liberalism and marketisation: The implications for higher education. *European Educational Research Journal*, 5(1), 1–17. <https://doi.org/10.2304/eerj.2006.5.1.1>
- MacLeod, W. B., & Urquiola, M. (2021). Why does the United States have the best research universities? Incentives, resources, and virtuous circles. *Journal of Economic Perspectives*, 35(1), 185-206. <https://doi.org/10.1257/jep.35.1.185>
- McBurnie, G. (2001). Globalization: A new paradigm for higher education policy. *Higher Education in Europe*, 26(1), 11-26.

- Merkel, C. A. (2003). Undergraduate research at the research universities. *New Directions For Teaching and Learning*, 93, 39-53. <https://doi.org/10.1002/tl.87>
- Meyerson, J.W. (1998) *New thinking on higher education-creating context for change*. Anker Publishing Co.
- Mohrman, K., Ma, W. & Baker, D. (2008). The research university in transition: The emerging global model. *Higher Education Policy*, 21(1), 5-27.
- Noll, R. G. (2010). *Challenges to research universities*. Brookings Institution Press.
- Ordorika, I., & Lloyd, M. (2015). International rankings and the contest for university hegemony. *Journal of Education Policy*, 30(3), 385-405. <https://doi.org/10.1080/02680939.2014.979247>
- Özkan, U.B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Pegem.
- Özkan, U. B. (2023). Doküman inceleme yönteminde geçerlik ve güvenilirlik: Eğitim bilimleri araştırmaları bağlamında kuramsal bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (56), 832-848. <https://doi.org/10.53444/deubefd.1258867>
- Padlee, S. F., Reimers, V., Mokhlis, S., Anuar, M. M., & Ahmad, A. (2020). Keep up the good work in research universities: An importance-performance analysis. *Australasian Marketing Journal*, 28(2), 128-138. <https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2019.10.002>
- Patton, Q. M. (2014) *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.). Pegem A.
- Phlox, S. (2016). *Academaze: Finding your way through the American research university*. Annorlunda Books.
- Pusser, B., & Marginson, S. (2013). University rankings in critical perspective. *The Journal of Higher Education*, 84(4), 544-568. <https://doi.org/10.1080/00221546.2013.11777301>
- Ravitch, S. M. & Carl, N. M. (2019). *Qualitative research: Bridging the conceptual, theoretical, and methodological*. Sage.
- Rowley, D.J., & Sherman, H. (2001), *From strategy to change-implementing the plan in higher education*. Jossey-Brass Inc.
- Salmi, J. (2009). *The challenge of establishing worldclass universities*. World Bank Publications.
- Saraç, B. & Erdoğan, B. Z. (2023). Üniversite sıralamaları ne söyle(me)z? Buz dağının görünen ve görünmeyen yüzü. *Yükseköğretim Dergisi*, 13(2), 257-271. <https://doi.org/10.53478/yuksekogretim.1274645>
- Scott, J. (1990). *A matter of record: Documentary sources in social research*. Polity Press.
- Shin, J. C., & Harman, G. (2009). New challenges for higher education: Global and Asia-Pacific perspectives. *Asia Pacific Education Review*, 10, 1-13.
- Shore, C. (2008). Audit culture and illiberal governance: Universities and the politics of accountability. *Anthropological Theory*, 8(3), 278-298. <https://doi.org/10.1177/1463499608093815>

- Şentürk, İ. (2010). Pierre Bourdieu'nun neoliberalizm eleştirisi bağlamında eğitim yönetimini yeniden düşünmek. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 73-98.
- Telli, R. (2023). Türkiye'de devlet araştırma üniversitelerinde kalite sürecine dayalı etkinliğin belirlenmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 327-337. <https://doi.org/10.32329/uad.1325816>
- Tosun, H. (2021). Devlet araştırma üniversitelerinin girişimci-yenilikçi üniversite endeksi esnasındaki performansları. *TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal*, 13(50),42-50. <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. Institute of Development Studies.
- YÖK (2020a). *Yükseköğretimde ihtisaslaşma ve misyon farklılaşması: Araştırma üniversiteleri*. Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK (2020b). *Yükseköğretimde yeni YÖK projeleri: Yükseköğretimde ihtisaslaşma ve misyon farklılaşması- bölgesel kalkınma odaklı üniversiteler*. Yükseköğretim Kurulu.
- Yükseköğretim Kurulu (2022, 17 Mart). [Basın bildirisi]. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/arastirma-universiteleri-destek-programi-devreye-giriyor.aspx>
- YÖK (2023). *Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu-2023*. Yükseköğretim Kurulu.
- Yücel, F. H., & Çalık, T. (2023). Yükseköğretimde bölgesel kalkınma odaklı misyon farklılaşması ve ihtisaslaşmaya yönelik durum analizi. *Yükseköğretim Dergisi*, 13(3), 473-490. <https://doi.org/10.53478/yuksekogretim.1223074>

Araştırma Makalesi / Research Article

Performances of Research Universities: A Descriptive Content Analysis Study

Araştırma Üniversitelerinin Performansları: Bir Betimsel İçerik Analizi Çalışması

Fatma Hümevra YÜCEL

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The spread of neoliberalism, the effects of the free market mechanism, the marketing of educational services, efficiency, effectiveness, and tendencies towards entrepreneurship are transforming universities (McBurnie, 2001). In neoliberalism policies, the logic of measurement, evaluation, ranking, and competition is often emphasized (Gonzales & Núñez, 2014). Universities, which are places where knowledge is produced, developed, registered, and marketed, are measured by the number of universities in international rankings and are considered an important source of power for countries (Karadağ & Belenkuyu, 2020).

Research universities, one of the central institutions of the global information society, are defined as elite universities focused on science and technology, which are limited and few in number worldwide, with high research support (Altbach & Salmi, 2012). In higher education, universities are starting to be differentiated by moving away from the uniform understanding of universities such as “thematic focus”, “smart specialization”, “research universities”, and “regional development-oriented universities” (Yücel & Çalık, 2023). The first research universities determined were announced as follows: “Starting year: 2017→1. Ankara University, 2. Boğaziçi University, 3. Erciyes University, 4. Gazi University, 5. Gebze Technical University, 6. Hacettepe University, 7. Istanbul University, 8. Istanbul Technical University, 9. Izmir Institute of Technology, 10. Middle East Technical University Starting year: 2018→11. Istanbul University-Cerrahpaşa” (YÖK, 2020a). In 2024, the number of research universities increased to 23 universities. This study aims to examine the performance of research universities according to different indicators. In the context of the research objectives, answers were sought to the following sub-problems:

- 1) What is the distribution of
 - a) published publications per faculty member in indexed journals and books
 - b) publications cited in the highest 10% quota
 - c) applied for patents, utility models or designs
 - d) patents whose applications were successfully concluded in research universities?
- 2) What is the distribution of
 - a) supported R&D projects
 - b) projects carried out jointly with industry
 - c) international symposiums, congresses, and artistic exhibitions in research universities?
- 3) What is the distribution of
 - a) research scholarships received from the Scientific and Technological Research Council of Türkiye [TÜBİTAK]
 - b) students enrolled in doctoral programs employed in Technology Development Zones [TGB] in research universities.

Methods

The research was conducted using a descriptive design in accordance with the qualitative research methodology. Studies of this type are based on examining and presenting events and perceptions in their natural environments holistically and realistically (Aydın, 2018). The sample was selected through stratified purposive sampling, which is a purposive sampling method. The purposive sampling method is preferred for studies focusing on specific cases that meet certain criteria and characteristics (Başaran, 2019). All research universities were included in the scope of the study, with the sample group consisting of 23 research universities selected from the existing higher education institutions. The University Monitoring and Evaluation General Report-2023 was used as the data source for the study (YÖK, 2023). The data were obtained through document analysis and descriptive content analysis. Document analysis involves the detailed, careful, and systematic examination of written documents, organizing them as a type of analysis commonly used in qualitative research (Wach & Ward, 2013). According to this analysis process, data must be thoroughly examined and interpreted to derive meaning, create an understanding of the subject under study, and develop empirical knowledge (Corbin & Strauss, 2008). Nine basic indicators were identified in accordance with the research problems. Codes were assigned for "research universities," themes were determined, and tables were created based on the obtained data, which were then presented sequentially.

Results

The findings obtained in the study are arranged according to the YÖK report, and the main headings in the relevant report are "education-training", "research-development, project and publication", "internationalization", "sustainability", and "society service and social responsibility". To adapt the findings examined in this study, the nine most frequently used indicators were selected among 17 indicators under the heading "research-development, project and publication". The selected indicators were refined and arranged. The rankings of the top five universities and the universities that ranked first in each category are presented as findings. Accordingly, Koç University ranked first in indexed journal and book publications. Hacettepe University ranked first in the highest 10% citation rate. Yıldız Technical University ranked first in applied patents, utility models, or designs. İhsan Doğramacı Bilkent University ranked first in positively concluded patent applications. Hacettepe University ranked first in supported R&D projects and projects conducted jointly with industry. Ankara University ranked first in international symposiums, congresses, and artistic exhibitions. Yıldız Technical University ranked first in research scholarships funded by the Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TÜBİTAK). İstanbul Technical University ranked first in terms of students enrolled in doctoral programs among those employed in Technology Development Zones. It can be concluded that all research universities generally contribute to the higher education system in Türkiye at exceptionally high levels.

Discussion and Conclusion

It is stated that in the competitive environment of the twenty-first century, the qualifications of universities should be examined in greater detail (Erdoğan, 2019). Top-level management seeks systematic methods to effectively monitor their institutions in accordance with specific performance criteria (Damar, Özdağoğlu & Özveri, 2020b). While rankings increase demand for successful universities and provide recognition and credibility, they also have certain disadvantages. The created rankings emphasize a particular university model and promote isomorphism among institutions (Belenkuy, 2020; De Witte & Hudrlikova,

2013, p. 361). In addition to the societal benefits of higher education, there is an increasing prevalence of university structures that prioritize commercially driven initiatives and global-scale objectives (Ordorika & Lloyd, 2015, p. 389). Other negative aspects include the application of evaluation criteria based on institutional controls, the lack of consensus on evaluation criteria, differences in ranking systems, susceptibility to manipulation, variations in university budgets, inherent uncertainties regarding ranking results, and insufficient information about data processing (Johnes, 2018; Saraç & Erdoğan, 2023). Achieving and maintaining the status of a research university by enhancing research quality is a long-term process. YÖK aims to promote continuity in scientific activities through various forms of support for research universities. These support mechanisms include allocating program-oriented positions in research universities, providing doctoral education opportunities abroad, offering research grants through TÜBİTAK, granting additional research funds to the top five research universities with the highest performance, and implementing the ADEP application for scientific research projects, funded through collaboration between the YÖK Presidency and the Presidency of Strategy and Budget (YÖK, 2020a, 2022).